

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

19/06/2020

ΘΕΜΑ Α1

- α. Λάθος
- β. Σωστό
- γ. Σωστό
- δ. Λάθος
- ε. Σωστό

ΘΕΜΑ Α2

- I. α
- II. β

B1. Ο Ε. Γκόφμαν μελέτησε την αλληλεπίδραση στις καθημερινές και πολλές φορές φευγαλέες συναντήσεις των ανθρώπων. Διέκρινε την κοινωνική ζωή σε στιγμές που λαμβάνουν χώρα στο προσκήνιο και σε στιγμές που λαμβάνουν χώρα στο παρασκήνιο. Στο προσκήνιο γίνονται όλες εκείνες οι συναντήσεις κατά τις οποίες τα άτομα υποδύονται τυπικούς ρόλους. Είναι στιγμές που θεωρούνται «παραστάσεις επί σκηνής» και που συχνά απαιτούν τη συνεργασία με άλλα άτομα. Για παράδειγμα, δύο πολιτικοί από το ίδιο κόμμα μπορεί να δείξουν μπροστά στην κάμερα της τηλεόρασης αγαπημένοι και φίλοι, παρά το γεγονός ότι αντιπαθούν ο ένας τον άλλο. Ένα αντρόγυνο μπροστά στα παιδιά του δείχνει ότι είναι αγαπημένο όταν κοιμούνται όμως τα παιδιά, ξεσπά άγριος καβγάς. Από την άλλη πλευρά, όταν οι άνθρωποι βρίσκονται στα «παρασκήνια», χαλαρώνουν και εκδηλώνουν ελεύθερα τα συναισθήματά τους, αλλά και τρόπους συμπεριφοράς που κρατούν σε έλεγχο όταν βρίσκονται «πάνω στη σκηνή». Σε αυτές τις στιγμές της χαλάρωσης επιτρέπονται πράγματα που δεν επιτρέπονται «επί σκηνής» όπως, για παράδειγμα, οι απροκάλυπτες σεξουαλικές κουβέντες, το ατημέλητο ντύσιμο, η χρήση κάποιας διαλέκτου, πειράγματα και τολμηρές χειρονομίες, αγενείς προς τους άλλους ενέργειες που αποφεύγονται μπροστά στο κοινό.

B2. Το περιεχόμενο της έννοιας «ανάπτυξη» ποικίλλει. Άλλοτε η ανάπτυξη των κοινωνιών ταυτίζεται με την ενσωμάτωσή τους στη διεθνή αγορά και τον παγκόσμιο καπιταλισμό. Οι θεμελιωτές της άποψης αυτής, που έγινε γνωστή ως θεωρία της εξάρτησης, υποστηρίζουν ότι η ανάπτυξη του καπιταλιστικού δυτικού κόσμου και η υπανάπτυξη του Τρίτου Κόσμου πρέπει να εξετάζονται από κοινού. Με άλλα λόγια, οι χώρες του Τρίτου Κόσμου δεν μπόρεσαν να αναπτυχθούν αυτόνομα, επειδή προσδέθηκαν στο άρμα του καπιταλισμού με σχέση εξάρτησης. Έτσι, οι δυτικές χώρες εξελίχθηκαν σε καπιταλιστικές δυνάμεις όχι μόνο μέσα από την ιδιοποίηση της υπεραξίας των δικών τους εργατών, αλλά και μέσα από την ιδιοποίηση και εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών και των φθηνών εργατικών χεριών των χωρών του Τρίτου Κόσμου. Με αυτό τον τρόπο έχει δημιουργηθεί ένα σύστημα στο οποίο οι αναπτυγμένες χώρες (Η.Π.Α., Ιαπωνία) λειτουργούν ως μια παγκόσμια καπιταλιστική τάξη (η οποία αναφέρεται ως «μητρόπολη», «κέντρο» ή «πυρήνας»), ενώ οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες (οι οποίες αναφέρονται ως «περιφέρεια») παίζουν το ρόλο της εργατικής τάξης που υφίσταται την εκμετάλλευση σε διεθνές επίπεδο¹. Ωστόσο, παρά την οικονομική αλληλεξάρτηση των χωρών, οι ανισότητες μεγεθύνονται και δεν υπάρχει ένδειξη προς το παρόν ότι θα πάψουν να υφίστανται τα αντικρουόμενα συμφέροντα των κρατών. Ο περιορισμός των ανισοτήτων ανάμεσα στις χώρες αποτελεί μια πρόκληση για την παγκόσμια κοινωνία.

Γ1.

Με τον όρο «πολιτική συμπεριφορά» εννοούμε τον τρόπο με τον οποίο το άτομο εκφράζει, δραστηριοποιείται και συμμετέχει ως πολίτης σε συλλογικές διαδικασίες, σε σωματεία, συλλόγους, εθελοντικές οργανώσεις, λέσχες, κόμματα και εκλογικές διαδικασίες. Με τον όρο «πολιτική αλλοτρίωση» εννοούμε την αποξένωση, την αδιαφορία, την αίσθηση του ατόμου ότι η συμμετοχή του στο πολιτικό γίνεσθαι δε μετρά, τη δυσπιστία του έναντι των κυβερνώντων και γενικά την απομάκρυνσή του από τις πολιτικές διαδικασίες και τις πολιτικές εξελίξεις. Η πολιτική αλλοτρίωση είναι μια μορφή πολιτικής συμπεριφοράς που εκδηλώνεται τόσο στο επίπεδο των στάσεων και των αντιλήψεων των πολιτών όσο και στο επίπεδο συγκεκριμένης πολιτικής συμπεριφοράς (π.χ. αδρανοποίηση, αυτο-απομόνωση, αδιαφορία, μη συμμετοχή σε πολιτικές οργανώσεις, πολιτικά κόμματα και εκλογικές διαδικασίες για την ανάδειξη των αντιπροσώπων του λαού στο Κοινοβούλιο). Στάσεις και αντιλήψεις όπως «οι πολιτικοί ενδιαφέρονται μόνο για το βουλευτικό θώκο», «όλα τα κόμματα είναι ίδια», «η ψήφος μου δε μετράει», «όλα αποφασίζονται στις Βρυξέλλες» κτλ. είναι εκφράσεις που συνήθως υποδηλώνουν πολιτική αλλοτρίωση. Σ' αυτές κατατάσσονται επίσης οι απόψεις των πολιτών για τη διαφθορά στα δημόσια πράγματα (βλ. πίνακα 7.4), καθώς και ο βαθμός εμπιστοσύνης των πολιτών στους διάφορους θεσμούς.

Γ2.

Οι ίδιοι αναλυτές συμπληρώνουν ότι τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής των νέων σε οργανώσεις αυτού του τύπου ίσως να μη σχετίζονται με την έλλειψη κοινωνικής και πολιτικής συνείδησης, αλλά με το γεγονός ότι οι νέοι αφιερώνουν το χρόνο και την ενεργητικότητά τους στην οικογένεια και στη φιλική παρέα, που θεωρούνται τα σημαντικότερα πράγματα στη ζωή τους.

Τα αίτια της πολιτικής αλλοτρίωσης θα πρέπει κανείς να τα δει κοινωνιολογικά. Η συνθετότητα των σύγχρονων κοινωνιών, η παγκοσμιοποίηση, οι υπερκρατικοί θεσμοί και η δημιουργία διεθνών κέντρων λήψης αποφάσεων μειώνουν την αμεσότητα της επικοινωνίας μεταξύ των κυβερνώντων και των πολιτών και μπορεί να επιτείνουν την αλλοτρίωση. Καθοριστικό ρόλο στην πολιτική αλλοτρίωση των ατόμων διαδραματίζουν και άλλοι κοινωνικοί, οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες, όπως είναι ο σύγχρονος καταναλωτισμός και ο καριερισμός/επαγγελματισμός, ο οποίος είναι ιδιαίτερα έντονος σε περιόδους ανεργίας και οικονομικής ύφεσης κατά τις οποίες ο ανταγωνισμός είναι μεγαλύτερος. Αξίζει επίσης να αναφερθούμε στους παθογόνους εκείνους παράγοντες που παρεμβαίνουν στη λειτουργία του ελληνικού κράτους, όπως είναι το ρουσφέτι και το «μέσο». Αυτού του είδους οι πρακτικές ενισχύουν την αλλοτρίωση των πολιτών και δε συνάδουν με τη λογική ενός σύγχρονου ορθολογικού κράτους δικαίου, που οφείλει να υπηρετεί όλους τους πολίτες. Βέβαια, ευθύνη για τις καταστάσεις που διαιωνίζουν και ενισχύουν το ρουσφέτι, τις πελατειακές σχέσεις και την αλλοτρίωση έχουν και οι ίδιοι οι πολίτες. Οι πελατειακές σχέσεις δεν αφορούν μόνο τους κυβερνώντες και όσους κατέχουν θέσεις εξουσίας (π.χ. υπάλληλοι δημοσίων υπηρεσιών), αλλά και τους πολίτες-αποδέκτες του ρουσφετιού. Ένα μεγάλο τμήμα της ελληνικής κοινωνίας επιδεικνύει μια ανοχή στην παρανομία και την ανομία (που για πολλούς σημαίνει συνενοχή).

Ο Ν. Μπόμπιο (Bobbio N.) ισχυρίζεται ότι η δημοκρατία είναι η κατ' εξοχήν μορφή διακυβέρνησης που βασίζεται στους νόμους. Από τη στιγμή κατά την οποία ένα δημοκρατικό καθεστώς παραβλέπει αυτή την αρχή, μεταστρέφεται πολύ γρήγορα από δημοκρατία σε μια αυταρχική μορφή εξουσίας.

Γ3.

Πώς αντιμετωπίζεται η πολιτική αλλοτρίωση; Και εδώ οι προσπάθειες θα πρέπει να είναι συλλογικές. Οι κυβερνώντες με την πολιτική τους (όπως είναι ο πραγματικός έλεγχος της διαπλοκής, η εξάλειψη των πελατειακών σχέσεων και η καθιέρωση της αξιοκρατίας) μπορούν να συμβάλουν στην εγκαθίδρυση ενός κράτους δικαίου, ώστε να ανακτήσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών. Ωστόσο, πρωτοβουλίες για την

αντιμετώπιση της πολιτικής αλλοτρίωσης μπορούν να πάρουν και οι ίδιοι οι πολίτες. Αντιλήψεις όπως <<η ψήφος μου δε μετράει>> αφήνουν το πολιτικό πεδίο ελεύθερο στις ελίτ, οι οποίες θα προωθήσουν τα συμφέροντα των λίγων. Όπως, για παράδειγμα, στο σχολείο κάθε μαθητής και κάθε μαθήτρια συμμετέχει στις εκλογές των συμβουλίων (είτε ως ψηφοφόρος είτε ως υποψήφιος/α) προκειμένου να εκλεγεί ο ικανότερος ή η ικανότερη που θα διαμεσολαβεί μεταξύ της διεύθυνσης του σχολείου και των μαθητών, έτσι και στην ευρύτερη κοινωνία επιβάλλεται η συμμετοχή όλων στις πολιτικές διαδικασίες, ώστε να εκφράζονται με μεγαλύτερη δύναμη τα αιτήματα των πολιτών. Η δημοκρατία βέβαια βιώνεται αρχικά μέσα στην οικογένεια. Στο πλαίσιο της οικογένειας διεξάγονται συζητήσεις, επιλύονται προβλήματα, αποτρέπονται συγκρούσεις και συχνά διατυπώνονται από τα παιδιά αιτήματα προς τους γονείς. Επιπλέον, η ισότιμη για αγόρια και κορίτσια συμμετοχή στις οικιακές εργασίες μπορεί να είναι το προστάδιο για μια ισότιμη συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες. Η διαρκής συμμετοχή των πολιτών στις πολιτικές διαδικασίες (στις οργανώσεις, τα κόμματα, τις εκλογές κτλ.) είναι ιδιαίτερα επιτακτική στις σύγχρονες αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες. Με αυτό τον τρόπο ελέγχεται η εξουσία και κατοχυρώνεται στην πράξη η αντιπροσωπευτική δημοκρατία.

Δ1.

ι) Ο Βέμπερ θεώρησε τον εξορθολογισμό ως ένα κλειδί που μας επιτρέπει να δούμε τη μετάβαση από την προβιομηχανική στην καπιταλιστική βιομηχανική κοινωνία. Ο ορθολογισμός είναι αυτός που δίνει έμφαση στη λογική και τον προγραμματισμό. Το σύστημα εξορθολογισμού είναι απρόσωπο, λειτουργεί στο πλαίσιο τυπικών κανόνων και απετέλεσε το κύριο χαρακτηριστικό του καπιταλισμού και του δυτικού πολιτισμού. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα εξορθολογισμού είναι η περίπτωση της οικονομικής δραστηριότητας: η οργάνωση της καπιταλιστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας χαρακτηρίζεται από ορθολογική οργάνωση της εργασίας μέσα στο εργοστάσιο, αλλά και από ορθολογική εκτίμηση των ευκαιριών στην αγορά. Ο Βέμπερ θεώρησε ότι ο ορθολογικός τρόπος δράσης και οργάνωσης που καθορίζει όλους τους τομείς της καπιταλιστικής κοινωνίας (οικονομία, κράτος, νομικοί θεσμοί, γραφειοκρατία κτλ.) στηρίχτηκε στην επιστήμη και εξελίχτηκε παράλληλα με την επικράτηση της τεχνολογίας. Στις προβιομηχανικές κοινωνίες κυριαρχούσε η προκατάληψη, το συναίσθημα και η τύχη. Έτσι, η γεωργική παραγωγή καθοριζόταν από τη μοίρα ή άλλες υπερφυσικές δυνάμεις. Η επικράτηση του καπιταλισμού είχε ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, την υποχώρηση των θρησκευτικών και των ηθικών αξιών, καθώς και των παραδοσιακών τρόπων προσανατολισμού της δράσης των ανθρώπων που κυριαρχούσαν στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες.

ii) Ο Γάλλος κοινωνιολόγος Ντυρκέμ υποστήριξε ότι η κοινωνία είναι μια ηθική ενότητα ανθρώπων, οι οποίοι μοιράζονται τα ίδια συναισθήματα και την ίδια προσήλωση σε αξίες και κανόνες. Το σύνολο των αξιών και των κανόνων συγκροτεί τη «συλλογική συνείδηση», η οποία καθορίζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων και διακρίνει μια κοινωνία. Η κοινωνική συνοχή των μελών μιας κοινωνίας εκφράζεται ως «κοινωνική αλληλεγγύη». Οι προβιομηχανικές κοινωνίες στηρίζονταν σε αυτό που ο Ντυρκέμ ονόμασε μηχανική αλληλεγγύη, που σημαίνει μεγάλη κοινωνική ομοιομορφία, συνοχή και συναίνεση γύρω από τις αξίες και τις πεποιθήσεις. Σ' αυτές τις κοινωνίες υπήρχε επίσης πίεση για υπακοή στους κανόνες και μεγάλη εξάρτηση από τις παραδόσεις και την οικογένεια. Αντίθετα, οι βιομηχανικές κοινωνίες στηρίζονται σε αυτό που ο Ντυρκέμ ονόμασε οργανική αλληλεγγύη η οποία βασίζεται στον υψηλό καταμερισμό εργασίας ανάμεσα σε εξειδικευμένους ρόλους. Ο υψηλός καταμερισμός εργασίας ωθεί τα μέλη των κοινωνιών αυτών στην αλληλεξάρτηση και στην ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών.

Για τον Ντυρκέμ ο κοινωνικός καταμερισμός εργασίας είναι η βάση της οργανικής αλληλεγγύης στις βιομηχανικές κοινωνίες. Εργοδότες και εργαζόμενοι έχουν τα ίδια συμφέροντα πρέπει να λειτουργεί καλά. Η οπτική του Ντυρκέμ είναι αυτή της συνοχής της κοινωνίας.

Δ2.

Η δημιουργία του κράτους είναι μια διαδικασία συνεχούς ορθολογικοποίησης, της οποίας τα χαρακτηριστικά κατά τον Βέμπερ είναι τα εξής

- συγκρότηση ενός σώματος μόνιμων και ειδικών υπαλλήλων (γραφειοκρατία),
- ορισμός μόνιμων διαδικασιών διαχείρισης και ελέγχου,
- προσδιορισμός μιας εμφανούς ιεραρχίας αρμοδιοτήτων.

Δ3.

Σύμφωνα με τον Ντυρκέμ (E. Durkheim, 1858-1917), η θρησκεία αποτελεί προβολή και θεοποίηση της ίδιας της ανθρώπινης κοινωνίας. Μέσα από τη διδασκαλία του θρησκευτικού δόγματος και τις θρησκευτικές τελετές επιβεβαιώνεται η συλλογική ταυτότητα των ομοθρήσκων (π.χ. «εμείς οι χριστιανοί», «εμείς οι μουσουλμάνοι», «εμείς οι εβραίοι») και ενισχύονται τα ιδανικά και οι αξίες της κοινωνίας. Η θρησκεία είναι στενά συνδεδεμένη με την εμπειρία της κοινότητας* γιατί ενισχύει τους δεσμούς μεταξύ των μελών της και ενώνει τους ομοθρήσκους.

Σύμφωνα με τη σύγχρονη λειτουργιστική θεωρία, η οποία αναμφίβολα έχει επηρεαστεί από τη σκέψη του Ντυρκέμ, η θρησκεία αποτελεί το φορέα κοινωνικοποίησης που συντείνει στη σύνδεση των μελών και εν τέλει στην ενοποίηση και συνοχή της κοινωνίας με διάφορους τρόπους: α. Επηρεάζει τα πρότυπα συμπεριφοράς των ομόθρησκων ατόμων. β. Διαμορφώνει τους κοινωνικούς κανόνες και τις συμπεριφορές τους. γ. Δραστηριοποιείται με παρεμβάσεις κοινωνικού περιεχομένου (π.χ. δωρεά οργάνων, συσσίτια για απόρους, προγράμματα για νέους).

